

УДК 378.3:004

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ліщинська-Кравець Галина Львівна
м.Дрогобич

У статті розкрито специфіку формування педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій як педагогічну проблему, а саме: розглядається синтез педагогічної та технологічної творчості, які, взаємодіючи з особистісними якостями педагога, забезпечують результативне і творче вирішення завдань освіти – виховання, навчання і розвитку учнів.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна творчість, технологічна творчість, педагогічна майстерність вчителя технологій.

Домінантною та характерною ознакою сьогодення є необхідність підвищення вимог до рівня професіоналізму фахівця з вищою освітою. Вимоги щодо змісту й організації педагогічної освіти містять такі програмні документи, як закон України „Про вищу освіту”, „Концепція педагогічної освіти”, „Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті”, проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. Завдання підвищення престижу вищої освіти як одного із головних чинників розвитку суспільства, на реалізації якого акцентується у цих нормативних документах, ставить проблему підвищення якості підготовки педагогічних кадрів, піднімає питання формування їх педагогічної майстерності.

Сутність педагогічного процесу у вищих навчальних закладах полягає у формуванні внутрішнього світу і ціннісних орієнтацій студента, розвитку особистості майбутнього фахівця засобами професійної діяльності, який володіє основами майстерності в ній [5].

Проблема педагогічної майстерності, шляхи її вдосконалення широко вивчаються і розглядаються багатьма сучасними вченими в різноманітних аспектах:

- загальнопедагогічні засади формування педагогічної майстерності вчителів (Є. Барбіна, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Кушков, В. Моляко, Г. Падалка, В. Семиченко, В. Сластьонин, Р. Хмельюк, О. Щербаков та ін.);
- шляхи вдосконалення педагогічної майстерності вчителя (Ю. Азаров, В. Бондар, Ф. Гоноболін, О. Киричук, О. Мороз, А. Мудрик, Н. Нічкало, А. Петровський, О. Скрипниченко, І. Харламов, Г. Щукіна та ін.);
- формування й розвиток професійно-педагогічних умінь (М. Барахтян, І. Гринчук, Л. Спірін та ін.);
- формування педагогічної культури (А. Барабанщиков,

М.Букач, В. Гриньова, В. Зеленюк, О. Рудницька та ін.);

– формування культури професійно-педагогічного спілкування (О. Гармаш, Т. Григорьєва, О. Леонтєв, Т. Яценко та ін.);

– формування педагогічної техніки (О. Абдулліна, Г. Баланюк, О. Головенко, І. Дмитрик, В. Кан-Калик, В. Миндикану, Г. Олійник, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнов та ін.);

– дослідження формування педагогічної майстерності вчителя засобами навчально-виховного процесу (Ю. Азаров, Л. Білієнко, В. Кан-Калик, Р. Кузьменко, А. Луцюк, Г. Сагач, Т. Стратан, Т. Тхоржевська, С. Швидка та ін.).

Мета статті – розкрити специфіку формування педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій як педагогічну проблему.

У Педагогічній енциклопедії педагогічна майстерність визначається як „високе мистецтво виховання і навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і любить дітей” [9, с. 739].

У тлумачному словнику В. Даля дефініція „майстерність” подається як „уміння, мистецтво” [2, с. 304]. С. Ожегов „майстерність” визначає „високим умінням, мистецтвом, здійснюваним у будь-якій галузі” [6, с. 343], а поняття „мистецтво” він характеризує термінами „вміння”, „майстерність”, „тонке знання справи” [6, с. 212].

Очевидно, поняття „майстерність” і „мистецтво” дуже близькі за значенням, що і знайшло відображення у працях багатьох відомих педагогів минулого й сучасності, зокрема щодо змістової сутності розвитку і формування педагогічної майстерності вчителя. Таким чином, категорію „педагогічна майстерність” доцільно розкривати через поняття „мистецтво”.

Аналіз праць відомих сучасних педагогів дає змогу поглибити розуміння та визначення ними поняття „педагогічна майстерність”.

Так, Н. Кузьміна розкриває педагогічну майстерність як вищий рівень діяльності, який виявляється у професійному оволодінні знаннями, вміннями, навичками, що дозволяють фахівцеві успішно досягати оптимальних результатів у відведений термін. При цьому, особливу увагу дослідник приділяє педагогічним здібностям учителя [4, с. 23].

На думку В. Сластьонина, „головним показником майстерності в будь-якій сфері професійної діяльності є оволодіння спеціальними узагальненими вміннями. Високий рівень розвитку ряду професійних умінь дає майстерність” [11, с. 126]. Автор

акцентує на важливості особистісних якостей, стверджує, що робота вчителя буде більш успішною, якщо основні якості особистості відповідають характеру професійної діяльності.

Майстерність учителя, на переконання Г. Хозяїнова – це „високе мистецтво здійснення навчальної діяльності на основі знань, особистісних якостей та педагогічного досвіду, що виявляється у комплексному вирішенні завдань освіти, виховання та розвитку учнів” [12, с. 81].

До розуміння поняття педагогічної майстерності, як стверджує Н. Тарасевич, слід підходити з особистісно-діяльнісної позиції і розглядати суть педагогічної майстерності в комплексі властивостей особистості вчителя, які необхідні для високого рівня його професійної діяльності. Так, педагогічну майстерність вчителя науковець визначає як „комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі” [8, с. 30].

Концепція особистісно-діяльнісного підходу до розуміння поняття „педагогічна майстерність”, запропонована Є. Барбіною, містить визначення, що „педагогічна майстерність – це процес і результат творчої професійної діяльності, інтеграція особистісних якостей конкретного виконавця з діяльністю сутністю відповідної професії, інтегрований показник ступеню готовності конкретної людини до виконання професійних обов’язків учителя і вихователя, технічне й технологічне забезпечення реалізації у справі її гуманістичної спрямованості” [1, с. 37].

Таким чином, поняття „педагогічна майстерність” багатьма науковцями визначається неоднозначно, натомість прослідковується певна однотайність у його трактуванні. Так, основою педагогічної майстерності вчені вважають спрямованість учителя на оволодіння знаннями, які включають широку загальну, психолого-педагогічну і соціальну підготовку. А поряд зі знаннями, необхідною умовою досягнення високого рівня професійної діяльності виділяються здібності, що в свою чергу, передбачають сформованість професійних умінь.

Досліджуючи феномен педагогічної майстерності, більшість науковців спираються на передовий досвід і наявні теоретичні підходи, які виокремлюють певні структурні елементи педагогічної діяльності.

Сучасні дослідники, зокрема І. Зязюн, під майстерністю вчителя розуміють найвищий рівень педагогічної діяльності як вияв творчої активності особистості педагога, а саме комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать: гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності та педагогічна техніка.

Усі структурні компоненти педагогічної майстерності (гуманістична спрямованість вчителя; сукупність психолого-педагогічних, методичних і спеціальних знань та умінь застосовувати їх на практиці; здібності до педагогічної діяльності; педагогічна техніка – форма організації оптимальної поведінки вчителя в різних ситуаціях, особистісні якості, спрямовані на професійну діяльність) взаємопов’язані; їм властивий саморозвиток, а не лише зростання під впливом зовнішніх чинників [8, с. 31]. Перераховані компоненти знаходять своє яскраве втілення у взаємодії педагога й учня.

На думку науковця О. Рудницької, орієнтиром будь-якої педагогічної діяльності, помічником у виборі її стратегії, техніки, цілей і напрямків виступають саме професійні теоретичні знання, які дає наука. Учена-педагог звертає увагу на слово „майстерність”, яке використовується у двох значеннях, а саме: як певний вид ремесла та як характеристика рівня володіння вміннями у тій чи іншій галузі діяльності, ступінь її досконалості, неповторності, тобто мистецтва. На наш погляд, саме таке розуміння заслуговує цілковитої підтримки, бо відповідає сутності поняття педагогічної майстерності, що передбачає наявність елементів творчості у вирішенні різноманітних педагогічних за-

вдань.

Творча діяльність учителя, в свою чергу, зумовлює взаємозв’язок і взаємозбагачення педагогічної науки та педагогічної майстерності й дає імпульс для їхнього нерозривного розвитку. На підтвердження зазначеного варто згадати типові ознаки педагогічної майстерності, визначені О. Рудницькою [10, с. 13]:

- 1) педагогічна майстерність – це характеристика безпосередніх дій, які є відповідними певній ситуації;
- 2) поняття „майстерність” невідірване від конкретної особистості, а тому завжди має глибоко індивідуальний характер;
- 4) майстерність не можна передати, передаються лише окремі приклади, зразки дій, рекомендації, поради;
- 5) майстерність – це інтегративне поняття, воно передбачає синтез знань, досвіду і якостей особистості;
- 6) майстерність – це особливий стан творчого самовираження, активності, різнопланового бачення ситуації, її глибокого усвідомлення або розвиненої інтуїції;
- 7) майстерність – це здатність рухатися до мети, чітко уявляти її з різних сторін; прагнення до вдосконалення і завершеності розпочатої справи на як найвищому якісному рівні.

Проведений аналіз літературних джерел, результатів опитувань вчителів, цілеспрямоване спостереження за їхньою педагогічною діяльністю дали змогу нам визначити педагогічну майстерність як інтегративну характеристику високої професійно-педагогічної підготовленості вчителя, його вмілості в здійсненні педагогічної діяльності, які внутрішньо зумовлені високо розвинутими особистісними якостями (інтелектуальною культурою, особистісною зрілістю, індивідуальним педагогічним стилем, самоактуалізацією), які проявляються в діяльності, що вирізняється високою професійною компетентністю, педагогічним досвідом і творчістю, розвинутою антиципацією.

Як зазначалося вище, педагогічна діяльність є творчою, тому в ній своєрідно поєднуються нормативні (що випливають з установлених законів і правил) й евристичні (що створюються у процесі власного пошуку) елементи. У праці вчителя немало типового, повторюваного, стійкого, відображеного в уже виявлені психолого-педагогічних законах, принципах і правилах. Проте немало також змінного, варіативного, індивідуального [3].

Наголосимо, що творчу діяльність учителя технологій слід розглядати з погляду технологічної творчості. Технологічна творчість передбачає діяльність, що сприяє створенню нових об’єктів праці й водночас проектуванню технології їх виготовлення. Для вчителя технологій це важливий аспект діяльності, оскільки лише у процесі власної творчої діяльності він може навчити творчості учнів. Причому, технологічна творчість вчителя повинна бути орієнтована так, щоб через процес проектування об’єктів праці він враховував та передбачав особливості діяльності учня. Таким чином, втілюючи нові об’єкти праці, розробляючи технології їх виготовлення та методики навчання, вчитель технологій повинен передбачити, до яких змін в особистості учня призведе його творча діяльність.

Педагогічна і технологічна творчість вчителя технології мають чимало спільних ознак:

- 1) зазвичай, вони мають суб’єктивний характер;
- 2) як педагогічна, так і технологічна творчість повинні спрямовуватися лише на досягнення позитивного результату;
- 3) необхідність використання результатів наукової та технічної творчості у своїй педагогічній діяльності;
- 4) необхідною умовою є становлення педагога, його самопізнання, саморозвиток, самоактуалізація;
- 5) наявність стимулюючої творчої атмосфери;
- 6) високий рівень психолого-педагогічної та технологічної компетентності вчителя, що передбачає володіння ним сучасними науковими уявленнями, розуміння законів і закономірностей розвитку особистості, розвинуте педагогічне мислення.

Водночас між педагогічною і технологічною творчістю існує

низка суттєвих відмінностей, а саме:

1. Педагогічна творчість регламентована в часі. Вчитель не може чекати, коли до нього прийде натхнення – він повинен знайти рішення в певний момент часу. В технологічній творчості процес може тривати певний проміжок часу, доки вчителем не буде знайдено оптимальне рішення.

2. Результат педагогічної творчості розрахований на перспективу, натомість результативність технологічної творчості проявляється у практичній діяльності учнів під час заняття.

3. Педагогічна творчість завжди виступає як співтворчість всього вчительського колективу та кожного учня. Технологічна творчість може не потребувати співучасті колег та учнів, а стати індивідуальною та самобутньою.

4. Педагогічна творчість носить публічний характер – від учителя вимагається керувати своїм психічним станом, активно викликати у собі та учнях творче натхнення. Технологічна творчість може втілюватися одноосібно, проте її результат повинен бути доступним учням.

5. Предметом педагогічної творчості є розвиток особистості, інструментом виступає особистість учителя-творця, процес – взаємодія партнерів, а результатом є новоутворення в особистості учня. Предметом технологічної творчості є об'єкт праці, інструментом виступає технічне обладнання, процес – технологія виготовлення, результат – новоутворення в особистості учня.

6. Педагогічна творчість проявляється в конкретній ситуації, конкретних обставинах з конкретними учнями. Технологічна творчість має більш об'єктивний характер.

7. Для педагогічної творчості необхідні такі педагогічні здібності вчителя, як: педагогічна спостережливість, увага, вміння передавати іншим накопичені знання, розуміти погляди учня, його інтереси і потреби, проектувати розвиток його особистості; педагогічний такт; педагогічна захопленість; ерудованість; педагогічна увага; вимогливість. Технологічна творчість вимагає новаторства та раціоналізаторства у галузі технології. Використання результатів технологічної творчості у навчальному процесі вимагає від учителя педагогічних здібностей.

Отже, можна зробити висновок, що педагогічна творчість учителя технологій – це розробка та втілення вчителем оптимальних і нестандартних педагогічних рішень, а також діяльність, що сприяє створенню нових об'єктів праці з одночасним проектуванням технологій їх виготовлення.

Педагогічна майстерність учителя технологій характеризується такими показниками, як:

1) технологічна культура – культура перетворюючої творчої природовідповідної діяльності зі створення матеріальних та духовних цінностей;

2) креативність учителя технологій – здатність до продуктивної діяльності; особистісна якість, яка виражається в схильності та готовності створювати соціально значущі, як духовні, так і матеріальні, продукти своєї діяльності; успішність креативної діяльності забезпечується високим рівнем компетентності

в поєднанні з самокритичністю та конструктивністю мислення;

3) технологічна грамотність – знання і вміння з різних галузей людської діяльності; вивчення технології обробки традиційних та нетрадиційних матеріалів, виготовлення з них готових виробів; практичні навички роботи з різним технологічним обладнанням та інструментами.

При підготовці вчителя технологій, важливими, поряд з загальнопедагогічними знаннями, є спеціально-професійний досвід, що зумовлений специфікою освітньої галузі „Технологія”. Тому, на нашу думку, неможливо досягти повноти розкриття змісту поняття „педагогічна майстерність учителя технологій”, не виявивши основних завдань освітньої галузі „Технологія”, які впливають з її головної мети і зводяться до таких чотирьох основних:

1) ознайомлення з основами сучасного виробництва з опорою на закономірності розвитку природи та суспільства, що вивчаються учнями у предметах з основ наук;

2) забезпечення профорієнтації та професійного самовизначення школярів у різних галузях суспільного виробництва;

3) формування в учнів через предметно-перетворювальну, проектно-технологічну діяльність якостей особистості, необхідних для майбутньої праці в різних галузях виробництва;

4) сприяння розвитку творчого потенціалу особистості на основі індивідуального підходу до учнів та диференціації змісту і процесу навчання [7, с. 8].

Тож, сьогодні у вищій школі нагальною стала проблема підготовки вчителів технологій, оскільки опанування учнями досягнень сучасного виробництва знаходяться у прямій залежності від учителя технологій, від рівня його професійної підготовки. Саме через вчителя, його педагогічну майстерність молоде покоління виявляє, осягає, реконструює та інтерпретує особливості сучасних технологій, дивиться більш глибоко й уважно на сучасне виробництво, розуміє складні проблеми сьогодення.

Таким чином, припускаємо, що педагогічну майстерність учителя технологій можна визначити як синтез педагогічної та технологічної творчості, які, взаємодіючи з особистісними якостями педагога, забезпечують результативне і творче розв'язання завдань освіти – виховання, навчання і розвитку учнів.

Висновок. Нині у вищій педагогічній школі все більшої актуальності набуває проблема формування педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій, специфіка якої полягає у необхідності засвоєння технологічних знань, розвитку педагогічної та технологічної творчості. Виходячи зі специфіки завдань освітньої галузі „Технології”, педагогічна майстерність учителя технологій нами тлумачиться як синтез педагогічної та технологічної творчості, які, взаємодіючи з особистісними якостями педагога, забезпечують результативне і творче розв'язання завдань освіти – виховання, навчання і розвитку учнів.

Література і джерела

1. Барбина Е.С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования / Е.С. Барбина. – К.: Вища школа, 1997. – 154 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т. / В.И. Даль – М.: Рус. яз., 1989. – Т.2. – 779 с.
3. Дьяченко М.И. Психология. Краткий психологический словарь: Личность, образование, самообразование, профессия / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбин. – Минск: Альфа – М, 2005. – 399 с.
4. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования / Н.В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 170 с.
5. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 114 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Рус. яз., 1990. – 921 с.
7. Оршанський Л.В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання: [монографія] / Л.В. Оршанський. – Дрогобич: Швидко Друку, 2008. – 278 с.
8. Педагогічна майстерність: підручник / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
9. Педагогическая энциклопедия / Глав. ред. И.А. Карпов и др. – М.: Изд-во Сов. энциклопедия, 1965. – Т.2. – 911 с.
10. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посіб. О.П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
11. Сластёнин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Сластёнин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
12. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя: метод. пособие / Г.И. Хозяинов. – М.: Высш. школа, 1988. – 168 с.

В статье раскрыта специфика формирования педагогического мастерства будущих учителей технологий как педагогическая проблема: рассматривается синтез педагогического и технологического творчества, которые взаимодействуя с личностными качествами качествами педагога, обеспечивают результативное и творческое решение задач образования – воспитания, обучения, развития учеников.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, педагогическое творчество, технологическое творчество, педагогическое мастерство учителя технологий.

The author of the article has discusses the specifics of forming of pedagogical skills of future technology teachers as a pedagogical problem, namely: the synthesis of pedagogical and technological creativity, which interacts with the personal qualities as a teacher, provide effective and creative solution to problems of education - education, training, development of students.

Keywords: pedagogical skills, pedagogical creativity, technological creativity, pedagogical skills of teachers of technology.